

Besættelsestiden i Rostved

Knud Brouer, Thorsager

Samtaler med Vilfred Friborg Hansen oktober – december 2018

Jeg er født december 1927 – bliver snart 91. Min kone Valborg døde for fire år siden. Vi har boet her på Thorsgade 23 i 23 år.

Jeg er født på en lille ejendom på Nørreskovvej i Rostved, Nørreskovvej 3, vejen, der går mod vest mellem motortrafikvejen og Trekronervej. Der lå syv husmandsbrug ud langs vejen, men den ene, Gunnar Holsts, forsvandt ved anlægget af motortrafikvejen i 1987.

Rostved var et trafikknudepunkt i gammel tid. Den gamle Randersvej, fra Ebeltoft over Rostved og Thorsager videre til Randers, gik tæt ved os. Her var der et lille "hotel", hvor folk kunne spænde fra og holde ind og få lidt mad, før de kørte videre. Der var ikke overnatning. Siden blev det til købmandshandel. Antonsen i Hog har siden pløjet Randersvejen op, det er vel 30-40 år siden.

Når vi tog til Thorsager gik vi ad den gamle Randersvej over Folevad. Det var reelt bare et hjulspor. Senere blev Randersvej ledt over Dibbelbro og Smouen. Folevad krydser Dibbel bæk en km øst for Dibbelbro og Smouenvej.

Min far byggede ejendommen i 1914, den var på ni tdr. land. Far tilkøbte nogle tdr. land eng i gl. Bjødstrupjord ude ved Dyrhøj og til sidst også bakken Dyrhøj. Så blev det i alt til en snes tdr. land.

På Dyrhøj kunne vi skaffe træ til eget forbrug. Det var til nytår 1945.

Vi var 11 børn, og far var nødt til at skaffe ekstra indtægter. Det fik han i mange år ved at køre mælk fra Thorsager mejeri, han havde Rostved-turen. Alle vi børn blev sendt ud at tjene som ti-årige. Jeg kom i skole april 1935 og blev konfirmeret og gik ud af skolen april 1942.

Far kunne fortælle, at hans far var drunker, og han og hans søskende kom ud at tjene som 8-årige. Far faldt af gode grunde i søvn i timerne i skolen, så sendte degnen ham ud og flytte hans kører, der gik på degnelodden et stykke fra skolen.

Som 12-13 årig har jeg været klapper til von Jenisch-jagterne på Kalø.

Jeg tjente først på Bregnet Nørregaard, derefter hos Møller på Strandhøjgaard. Der havde vi kontakt til frk. Overgaard på badhotellet. Jeg var ude og tjene indtil november 1944, hvor jeg kom hjem for at hjælpe til, dog sådan at jeg tre dage om ugen stadigvæk hjalp til på Bregnet Nørregaard. Det var lige på det tidspunkt, hvor tyskerne var begyndt at bygge flyvepladsen i Tirstrup, og det kom vi til at mærke en del til.

Rostved dengang

Rostved dengang – ja, der var jo købmanden, det var Danielsen i mange år, til hen mod krigens slutning, så kom der en, der ikke kunne klare det, og forsøgte sig med et fingeret tyveri, der blev opdaget, det varede et par år. Så kom den dygtige købmand Alf Jørgensen, fra 1946. Han var der til 1978. Han ville sælge butikken, men ingen ville købe, og så var det slut med købmand i Rostved.

Knud Brouer foran sin tidligere ejendom på Nørreskovvej 3. Ejendommen lyder i dag navnet Guldhøjgård, idet Guldhøj ligger på gårdens marker. Ejendommen fremtræder i dag stort set som Valborg og Knud Brouer byggede den op i 1950'erne og 60'erne. Nuværende ejere er Irene og Andreas Kaysen. Foto VFH marts 2019.

Så var der tømrer og smed. Og den nye skole, der var bygget 1928. Den gik jeg i, hos lærer Gregers Nielsen og hans kone Signe Nielsen. Et par år efter Gregers Niensens død i 1950'erne kom de ældste fire årgange til Rønne skole, og i 1969 blev skolen endelig nedlagt.

Besættelsen

Vores moster og onkel havde en stor gård ved Drammelstrup, tæt ved anstalten. Der boede to af de officerer, der ledede byggeriet af flyvepladsen.

Jeg havde en bror i Viby, der gik med illegale blade og nær var blevet taget af tyskerne. Han kunne sige, at på tirsdag da dør den og den tyskvenlige. Det var stikkere, som modstandsbevægelsen havde besluttet at likvidere. Vi kunne bagefter læse i avisen, at han fik ret.

Rostveds befolkning var delt i tre grupper. Der var 4-5, der var med i modstandsbevægelsen. De "tjente" forskellige steder, men det var rent dække. En tjente i den gård, Gunnar Holst havde. En gik på gymnasiet, det var også under dække.

En af dem kom jeg til at kende og traf ham 5-6 år efter befrielsen. Det viste sig, at han hed noget helt andet end det navn, jeg kendte ham under.

Så var der andre 4-5 stykker, der arbejdede ude på flyvepladsen. En af dem oplevede, at der en morgen lå en bårebuket på hans trappetrin.

Og så var der alle vi andre, den store gruppe, der nok var trætte af krig og besættelse og tyskere, men ellers forsøgte at passe vores daglige dont så godt som det lod sig gøre under de noget specielle forhold.

I krigens sidste tid havde vi en noget speciel oplevelse. Vi havde bliktag på husene, rustent var det, og så kom tømreren og tilbød os at lægge tegltag i stedet og ville give 800 kr i bytte. Så fik vi tegltag, og det ligger på huset endnu, men far var godt nok ærgerlig, da det gik op for ham, hvad baggrunden for den ekstraordinært gode handel var. Tømreren kunne nemlig sælge blikket til tyskerne, der kunne bruge det til produktion af patroner. Så vores bliktag er formodentlig endt som tyske patroner.

Da jeg tjente på Strandhøjgaard fik jeg mine gummistøvler stjålet. Det var jo rigtig skidt, for det var ikke nemt at få nye. Værre var det dog for de to unge piger, der var cyklet ned til stranden for at bade. Begge deres cykler blev stjålet, mens de badede. Dæk og slanger til cykler var jo umulige at opdrive.

Men dengang kom politiet øjeblikkeligt, hvis man meldte sådan et tyveri, og politiet fandt både støvler og cykler i noget krat nede ved stranden. Her havde tyven skjult dem for at kunne hente dem, når det var blevet mørkt, formodentlig. Så jeg fik støvlerne tilbage samme dag, men tyven fandt de ikke frem til.

Flyvepladsen

Rostved lå jo tæt på Tirstrup flyveplads, som tyskerne tog fat på at anlægge i begyndelsen af 1944. Rigtig mange i området tog arbejde derude, mange af nød, der var jo stor arbejdsløshed. Som arbejdsløs fik man anvist arbejde på flyvepladsen, og hvis man ikke tog anvist arbejde, mistede man understøttelsen. Så nogle var reelt tvunget derud.

Der svindledes meget derude. En genbo af os tog arbejde derude og fortalte, at der var nogle, der stort set kun var derude tirsdag og fredag, men fik løn for hele ugen. Om tirsdagen var der optælling og om fredagen fik man løn, så da var man nødt til at være der.

En husmand fra et fattigt lille husmandssted lejede hest og vogn hos en gårdmand og tog så ud på flyvepladsen og fik en god løn derude for kørsel med hestevogn. Gårdmanden tog sig sikkert godt betalt, de har måske delt i porten.

Min farbror og hans polske kone Malanka boede i en kælderlejlighed på Hovedgaden i Rønne. Han havde arbejdet på Kalø i 13 år, men tog ud på flyvepladsen for at tjene lidt mere. Men de lavede så lidt derude, at han ikke kunne finde sig i det og holdt op igen. Hans kone var malkekone på Kalø, det var hårdt arbejde.

Deres 19-årige søn meldte sig som tysk soldat på Østfronten. Men da han kom hjem på orlov, gik han under jorden. Ingen vidste eller forstod, hvad der var blevet af Emund. Men ved befrielsen dukkede han op igen, nu som frihedskæmper. Han havde set ting og sager på Østfronten, der havde fået ham til at vende fuldstændig om.

Våben fra luften

Der var en flok modstandsfolk i Grønfeld, Robert Rasmussen m fl, der hentede våben ned fra luften. Der blev kastet våben ned ude ved Hvitvedgaard, og det var folkene fra Grønfeld, der var aktive derude. Våbnene blev skjult i Hvitvedgaards lade samme nat, som de var hentet ned, og dagen efter blev de så

fragtet gennem Rostved og videre til Grønfeld, skjult under et læs grantoppe. Der blev kørt ved højlys dag, for en sådan trafik om natten ville helt sikkert påkalde sig tyskernes opmærksomhed. Folk i Rostved undrede sig godt nok over alle de læs grantoppe, der skulle køres gennem byen.

Våbnene blev så skjult i Grønfeld, indtil man kunne transportere dem videre til Aarhus, hvor modstandsbevægelsen skulle bruge dem.

Tyskerne var på sporet af, hvad der foregik, og de gravede en løbegrav tværs gennem vores Dyrhøj, hvor de kunne skjule sig og hvorfra de kunne skyde på evt. engelske fly. Vi kom derud en dag, og da var den 5 – 6 m lange grav der bare, ingen havde spurgt om lov eller bare informeret os.

Modstandsfolkene så en nat, hvor de hentede våben, at to tyske biler startede fra Dyrhøj med retning mod dem. Men de nåede at få våbnene skjult i laden, inden tyskerne kunne finde dem. Men det var på et hængende hår.

En desertør

En aften, hvor far havde været ude og malke, stod der en forkommen tysk soldat i gården og gjorde forståeligt, at han gerne ville med ind: "Det er koldt!" kunne han sige på dansk. Han kom med ind og fik også noget at spise. Han gjorde det forståeligt, at han var stukket af fra flokken i Rønne. Han var 19 år gammel og hed Poul, og "Vater – kaput!" og to brødre det samme: "kaput!" og Mutter: græder. Vi sad der ved stearinlys for at spare på petroleum. Vi havde jo ikke meget selv, men selvfølgelig havde vi mad til ham.

Efter maden, da vi begyndte at tænke på at komme i seng, gjorde han det forståeligt, at han gerne ville "schlafen" og pegede på divanen. Det fik han lov til.

Næste morgen stod han op, mens vi var ude og malke. Da vi kom ind, fik han morgenmad med vi andre. Og så pludselig var han væk og vi så ham ikke mere. Men vi hørte om en tysk desertør, der var blevet skudt i Thorsager. Det har været ham. Han havde vist opholdt sig på Tinghøj ved Thorsager nogle nætter. Men det var været svært, for han var i tysk uniform, og der var vel ikke nogen, der turde give ham civil tøj på.

En jøde

I Følle var der en jøde med to voksne sønner, der var nødt til at skjule sig i den sidste del af besættelsen. Den ene af sønnerne, ca. 17 år gammel, skjulte sig på Følle Strandgaard. Han havde et værelse for sig selv, og han havde intet at gøre med de to karle på gården. Han spiste, når karlene var gået ud og arbejdede igen. Somme tider, når karlene var i marken, hjalp han bondemanden lidt.

Det lykkedes ham at gemme sig på den måde i over et halvt år indtil befrielsen. Karlene må vel have tænkt, at han var en slægtning – eller hvad? De har i hvert fald kendt til hans eksistens.

Skydeøvelser og krigsfanger

I krigens sidste tid holdt tyskerne skydeøvelser på en nabos mark et stykke bag vores hus. De havde øvelser to gange om ugen, og så blev der stillet en vagtpost op ved vores gård, så folk ikke skulle komme i nærheden. Træls var det, at vi så de to gange om ugen ikke kunne komme i marken deromme.

De kom fra højskolen i Rønne ved 9-tiden om morgenen. Forrest gik 3-4 befalingsmænd. Så kom en flok soldater på 30-40. Derefter 3-4-5 polske / russiske krigsfanger med spader og skovle, og efter dem igen et par soldater.

Ved middagstid kom der en jumble fra højskolen med varm mad til dem, det var vel en slags suppe. Om fangerne fik noget, ved jeg ikke. Men efter maden skød de lidt igen, og så gik de hjem til Rønde ved 14-tiden.

Soldaterne var 15-16 årige knægte og gamle til dels sårede soldater, nogle af dem med armen i slyng eller gips. Det var de sidste ressourcer, tyskerne havde sat ind.

Værst var det at se på krigsfangerne. De var udsultede og gik i noget, man vel knap kunne kalde tøj, flere numre for stort, vel hvad der lige var til overs et eller andet sted. Det så så elendigt ud.

Vi så, at de gik og rodede efter roerester i jorden, det må have været i efteråret 1944. Det lod tyskerne dem gøre. En gang imellem sneg en af dem sig til vores bagdør og spurgte efter mad. Så lavede mor en stor skive af de store 8-punds brød, vi spiste den gang, og så godt med fedt og lidt leverpostej på, og så et glas mælk. Man kunne have indtryk af, at det var det eneste, de fik den dag. Jeg tror, tyskerne godt var klar over, at de gjorde det. Der kom aldrig mere end én ad gangen, og det var ikke hver gang.

Fangerne skulle gøre gravearbejdet og andet forefaldende. De gravede render, som de skydende stod i, og vel også noget der, hvor skydeskiverne stod.

Jeg tror, det hele mest har været tidsfordriv. De her soldater var jo ikke meget beventd, og alle vidste, at krigen gik på hæld.

Tyskerne på hesterov

Store Bededag 17. april 1945 skulle vi i kirke i Nødager, min ene bror skulle stå fadder ved en barnedåb.

Om morgenen midt under morgenmaden hørte vi, at tyskerne var i gang med at konfiskere heste inde i Rostved. Ejnar Kolind kom forbi piskende på hestene, og det gjorde han ellers aldrig, han var god ved sine dyr. Men han har jo villet væk fra tyskerne for at redde sine heste¹.

Far troede vel knap på det, men da vi kom ned ad bakken, kunne vi se, at tyskerne stod og spærrede vejen og råbte "Halt!" og der stod en flok tyske soldater og en snes ophidsede landmænd med de heste, der var taget. Så drejede far resolut ind i skoven, ind forbi Hvitvedgaard, og vi kørte ad små skovveje, som vi knap kendte, men minsandten om ikke det lykkedes både at undgå tyskerne og at nå til Nødager til kl. 10.

Ejnar Kolind var pligtopfyldende. Han kom hjem med heste og mælkevogn i god behold. Så gik han ind til Rostved – tyskerne tog jo også cykler, så det var nødvendigt at gå. Da han kunne se, at tyskerne var væk igen, gik han tilbage og genoptog sin mælketur tilbage til bønderne med den syrnede mælk. Folk undrede sig – det var aldrig før blevet eftermiddag, før Ejnar kom tilbage. Men de godtog naturligvis forklaringen.

Mange gav tyskerne deres ringeste og mest udtjente heste, så det har været sølle at køre med dem ned gennem Jylland. Men vi hørte, at flere faktisk kom over grænsen med heste og vogne inden befrielsen. De gik vist 30-40 km om dagen.

Dem, der fik taget hestene i Rostved, skulle selv trække dem til opsamling i Rønde. Efter krigen fik de 2200 kr pr hest af den danske stat.

¹ Episoden er omtalt i Thygesens erindringer "Herregaardsliv paa Kalø i et halvt Aarhundrede", Rønde 1983, s. 158-59. Thygesen skriver, at det var Knud Kolind fra Granly (nabogård til Hvitvedgård), der kørte mælketuren, men det var Ejnar, hans søn, der var medhjælp hos faderen på Granly.

Men det var jo frygteligt for at fattig husmand at miste hestene, og det var lige før forårsarbejdet for alvor skulle i gang. Og hestene blev jo taget med seletøj og det hele, og det var ikke til at skaffe erstatning for den slags.

Befrielsen

Jeg havde den ordning efter november 1944, at jeg hjalp til hos Ejnar Hald Jensen på Bregnet Nørregaard de sidste tre dage i ugen. Jeg var der fra torsdag morgen til lørdag aften. Og da befrielsen den 4. maj om aftenen var en torsdag, hørte jeg sammen med Ejnar og Jenny budskabet i radioen ved 18.30-tiden.

Ejnar Hald sprang helt spontant op og flåede mørklægningsgardinerne væk, og Jenny satte stearinlys i alle vinduer. Alt havde jo været mørkelagt, vinduerne var enten malet over eller havde mørklægningsgardiner – selv cykellygterne skulle være tildækket undtagen lige en stribe i midten.

I Rostved klippede modstandsfolkene en gift kone, der havde været lidt for tæt på en tysker. I Rønede var der en vognmand, der havde kørt for tyskerne, og her stormede modstandsfolkene op i hans lejlighed og smed alle møblerne ud af vinduet. For mig at se var det ren ondskab. Der blev også klippet "tyskerpiger" i Rønede, men da jeg kom til byen et par dage efter befrielsen mærkede jeg ikke noget til det, og så vidt jeg husker så jeg heller ingen modstandsfolk på gaden.

Vi var alle til søndagsgudstjeneste i Bregnet kirke søndagen efter befrielsen. Der stod 12 -14 spand heste foran kirken, der var stuvende fuld. Og tænk nu lige på, at Rønede dengang kun var en tredjedel af, hvad den er i dag – der var jo ingen by fra den nuværende Otto Sørensen og nedad. Otte af de gårde, der var dengang, er siden blevet "ædt op" af Røndes byudvikling.

Efter befrielsen

Jeg overtog gården i 1954 og havde den til 1995, hvor Valborg og jeg gik på pension og købte huset her. Vi byggede nyt stuehus til gården – det, der står der endnu – året efter overtagelsen. Jeg har set, at de nuværende ejere kalder gården Guldhøjgård, men det navn brugte vi aldrig. Men det er rigtigt, at Guldhøj ligger på gårdens marker.

Vi købte 6 tdr. land fra fattiggården, der var vel en 7-8 gårde, der fik jord fra den, da kommunen solgte den. Så blev gården på 25 tdr. land. Det var omkring 1970-71, da den store Rønede Kommune lige var dannet.

Vi fik vores første traktor, en Ford Super Dexta, 40 hk, i 1964. Købmand Jensen i Bjødstrup ville sælge dieselolie til os for 22 øre literen. Vi brugte et ton olie på et år.

Vi havde lidt jord i forpagtning ved siden af gården. Således havde vi forpagtet de ni tdr. land, højskolen ejede i "Rønede Nord", det der nu er under udstykning.

Med tilkøbet af jord og ekstra jord i forpagtning var det muligt for os at få en ganske fornuftig tilværelse ud af det. Så vi har været godt tilfredse og fik også nogle gode år her i Thorsager som pensionister.